

WILLIAM LECYK

<https://orcid.org/0000-0002-9958-5840>

Uniwersytet Rzeszowski

Sozon Wadyński OSBM (1749-1815). Przyczynek biograficzny

Abstract

Sozon Wadyński OSBM (1749-1815): A Biographical Contribution

This text is devoted to the life and activities of Sozon Wadyński OSBM (1749-1815), a Basilian from Podolia in the then Polish-Lithuanian Commonwealth. Lecyk recreates Wadyński's biography, verifying known information and subjecting previously unused source materials to historical analysis. The author has tried to present the subsequent stages of the monk's life against the background of the functioning of the Basilian Order and the political changes that took place in the Church after 1772 in the Austrian partition, where Wadyński stayed from the early 1780s. Lecyk describes the subsequent stages of his education and also discusses the conditions under which the monk developed his career in the structures of the order's authorities, the eparchy and the bishop of Przemyśl. He explains why it finally broke down and answers the question of why Wadyński became the parish priest of a rural parish in Sośnica, located near Przemyśl. Thanks to materials obtained in particular from the State Archives in Przemyśl and the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, it has been possible to present this previously unknown stage of the priest's life and career. It has also allowed us to show the living and working conditions of the parish priest, to answer the question of his financial situation and what problems he had to struggle with in his pastoral work. The article also shows how a well-educated monk, whose life path destined him for a completely different role, coped with the role of a village parish priest. The text fills the gap in regional research and is also a contribution to the history of Greek Catholic parishes in Galicia in the first half of the 19th century.

Keywords: Sozon Wadyński, Basilian Order, Przemyśl eparchy, Galicia, Sośnica

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sylwetki oraz poszczególnych etapów życia i kariery bazylianina o. Sozona Wadyńskiego, żyjącego na przełomie XVIII i XIX w. i pochodzącego z ówczesnego województwa podolskiego. W latach 80. XVIII w., po wstąpieniu do zakonu bazylianów oraz odebraniu edukacji klasztornej i zagranicznej, trafił na teren Galicji do eparchii przemyskiej, gdzie pełnił ważne funkcje w strukturze zakonu, konsystorzu i przy samym biskupie przemyskim. Na początku lat 90. XVIII w. został mianowany parochem w Sośnicy, miejscowości położonej w dekanacie przemyskim, gdzie spędził dwie ostatnie dekady swojego życia. Postać Wadyńskiego nie została dotąd szerzej opisana przez historyków. Jego krótką charakterystykę (ograniczoną jednak do 1784 r.) znajdziemy w opracowaniu Juri-ja Stecyka poświęconym bazylianom działającym w eparchii przemyskiej¹. Z kolei monografia ks. Stanisława Nabywańca² zawiera kilka wzmianek odnoszących się do późniejszego etapu życia zakonnika.

Dzięki źródłom zgromadzonym głównie w Archiwum Państwowym w Przemyśle oraz Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka udało się uzupełnić i zweryfikować informacje podane przez wymienionych autorów oraz szerzej przedstawić życie i działalność zakonnika na terenie eparchii przemyskiej, w tym nieznaną dotąd okres pobytu w parafii w Sośnicy.

Kariera zakonna

Sozon³, a w życiu świeckim Narcyz Stefan Wadyński, przyszedł na świat 28 października 1749 r. w województwie podolskim I Rzeczypospolitej⁴. Miejsce narodzin przyszłego zakonnika – Kirczówka – określono w źródle jako miasto (*oppidum*), jednak ośrodka miejskiego o takiej nazwie nie było wśród miast tego województwa

¹ Ю. Стецик, *Василіанське чернецтво Перемишльської єпархії (друга половина XVIII ст.)*. Словник біограм, Жовква 2015.

² S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772-1795*, „Premisla Christiana” t. 5, 1992-1993, s. 10-294.

³ Imię to występuje także w postaci Sozont. *Księga imion i świętych*, t. 5, oprac. H. Fros, F. Sowa, Kraków 2000, kol. 286.

⁴ Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника. Відділ рукописів [dalej: ЛННБУ], ф. 3, Центральний василіанський архів і бібліотека у Львові [dalej: ЦВАБ], од. зб. 436, „Cathalogus Alphabeticus”, t. 3, k. 126; Dmytro Błażejowski podawał z kolei datę 28 XI 1750 r., wskazaną przy zapisie na studia teologiczne w Rzymie; D. Błażejowski, *Byzantine Kyivan Rite Students in Rite Students in Pontifical Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1573-1983)*, Rome 1984, s. 87.

w XVIII w.⁵ Być może chodzi o Korolówkę, miejscowość także położoną w województwie podolskim i noszącą wówczas miano miasteczka⁶.

O pochodzeniu Wadyńskiego wiadomo niewiele. Był synem Szymona i Marii Wadyńskich⁷. Miejsce urodzenia wskazywałoby z dużym prawdopodobieństwem, że wywodził się ze stanu mieszczańskiego, ewentualnie drobnej szlachty zagrodowej obrządku unickiego, o czym mogło świadczyć nazwisko⁸. Dla niezamożnych przedstawicieli tych warstw społecznych zakon bazyliński stanowił dobrą perspektywę osiągnięcia kariery w stanie duchownym i poprawy swojego statusu społecznego⁹.

Wadyński wstąpił do zgromadzenia 5 sierpnia 1769 r. w Poczajowie w wieku niespełna 20 lat¹⁰. Tamtejszy klasztor był w zasadzie jedynym miejscem w prowincji ruskiej, która obejmowała ziemie Korony, gdzie prowadzono nowicjat. Innymi, przejściowymi ośrodkami były Krechów i Dobromil. Okres nowicjatu, czyli przygotowania przed przyjęciem ślubów zakonnych, podczas którego kandydat poznawał reguły, zwyczaje, prawa i historię zgromadzenia, zwykle trwał rok i sześć tygodni. Przyszły mnich musiał mieć ukończone 15 lat, przedstawić metrykę chrztu i pismo od swojego proboszcza, poświadczające jego pochodzenie oraz nienaganne prowadzenie się¹¹. Zgodnie ze zwyczajami panującymi w zakonie bazylińskim świeżo przyjęty do klasztoru kandydat, po odbyciu ośmiodniowych rekolekcji i spowiedzi generalnej, przystępował do ceremonii obłóczyn, w czasie której nadawano mu imię zakonne. Wówczas Wadyński mógł przyjąć imię Sozon, chociaż mógł także zrobić to później, podczas składania ślubów. Wedle tradycji najczęściej wybierano imiona zaczynające się na tę samą literę co imię chrzestne. Podczas trwania nowicjatu kandydat miał odebrać odpowiednią formację duchową, kształcąc w sobie cnoty cierpliwości, pokory i posłuszeństwa. Wtedy pobierano też naukę sprawowania obrzędów, ceremonii liturgicznych i śpiewu chórowego¹². Wadyński zakończył okres nowicjatu

⁵ Miejscowość ta nie występuje w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego, por. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walowski, Warszawa 1883, s. 394. Jurij Stecyk w opracowanym przez siebie słowniku bazylianów eparchii przemyskiej jako miejsce urodzenia Wadyńskiego podał Karasówkę, ale ta również nie została uwzględniona we wspomnianym słowniku; Ю. Стецик, *op. cit.*, s. 40.

⁶ W. Kołbuk, *Kościoły Wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1998, s. 227, *Wspólnoty Religijne i Narodowe w Rzeczypospolitej w Drugiej Połowie XVIII Wieku*, t. 2.

⁷ ЛННБУ, ЦВАБ, од. зб. 436, к. 126. Z kolei Błażejowski matkę Wadyńskiego określał imieniem Magdalena. D. Błażejowski, *op. cit.*, s. 87.

⁸ Beata Lorens zwraca jednak uwagę na częste przypadki zmiany w nazwiskach dokonywane przez zakonników, polegające na dodaniu sufiksu -ski, -cki, mające sugerować ich szlacheckie pochodzenie: B. Lorens, *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743-1780*, Rzeszów 2014, s. 127.

⁹ *Ibidem*, s. 126-127.

¹⁰ ЛННБУ, ЦВАБ, од. зб. 436, к. 126; Ю. Стецик, *op. cit.*, s. 40.

¹¹ B. Lorens, *op. cit.*, s. 135.

¹² *Ibidem*, s. 139-140.

łożeniem ślubów zakonnych, zwanych inaczej profesją, w Poczajowie 5 sierpnia 1770 r.¹³

Zgodnie z panującymi w zakonie zasadami po złożeniu ślubów Wadyński kontynuował swoją edukację. W latach 70. XVIII w. na terenie prowincji ruskiej działało łącznie dziewięć ośrodków, w których nauczano retoryki, filozofii i teologii. Jedno z takich miejsc znajdowało się przy klasztorze w Wicyniu, do którego Wadyński udał się na przełomie 1770 i 1771 r., aby podjąć naukę w zakresie retoryki¹⁴. Był to pierwszy w kolejności kurs, jaki należało odbyć przed podjęciem dalszych studiów. Jego program obejmował również naukę gramatyki języka łacińskiego, greckiego oraz cerkiewnosłowiańskiego. Zajmował zwykle dwa lata, ale w zależności od dotychczasowego wykształcenia mógł trwać krócej lub dłużej, jeżeli zakonnik nie czynił postępów. Kolejnym etapem po studium retorycznym w edukacji były również około dwuletnie studia filozoficzne¹⁵. Wadyński zrealizował je w zakonnym studium filozoficznym w klasztorze bazylikańskim w Zamościu. W 1773 r. wyruszył stamtąd do Rzymu, gdzie zaczął studiować teologię w Kolegium Greckim św. Atanazego¹⁶. Fakt skierowania Wadyńskiego na studia poza prowincją świadczył o ponadprzeciętnych zdolnościach intelektualnych zakonnika. Kolegium Greckie było wówczas jednym z czterech działających tzw. alumnatów papieskich, do których wysyłano najzdolniejszych kleryków bazylikańskich¹⁷. Studia Wadyńskiego w Rzymie trwały od 1773 do 1777 r. W tym czasie przyjął święcenia kapłańskie (2 maja 1774) oraz uzyskał doktorat z teologii¹⁸. Był zarazem jednym z 14 bazylianów prowincji koronnej, którzy w latach 1743-1780 uzyskali możliwość studiowania we wspomnianym Kolegium¹⁹.

Po powrocie z Rzymu Wadyński przez kilka miesięcy przebywał we Lwowie w klasztorze św. Onufrego, gdzie oczekiwał na dyspozycje przełożonych²⁰.

¹³ ЛННБУ, ЦВАБ, од. зб. 436, к. 126; Ю. Стецик, *op. cit.*, s. 40; Spis zakonników z terenu eparchii przemyskiej z 1783 r. wymieniał datę 6 VIII 1769 r. Analiza źródła wykazała, że daty miesięczne iienne pokrywają się z danymi z rękopisu z Biblioteki im. W. Stefanyka oraz ustaleniami J. Stecyka, a roczne różnią się względem nich o jeden rok; Archiwum Państwowe w Przemyśle [dalej: APP], sygn. 142/222, Archiwum Grekokatolickiego Biskupstwa w Przemyśle [dalej: AGBP], Wykazy klasztorów i zakonników 1782-1784, k. 15r.

¹⁴ ЛННБУ, ЦВАБ, од. зб. 436, к. 126.

¹⁵ B. Lorens, *op. cit.*, s. 143-144.

¹⁶ ЛННБУ, ЦВАБ, од. зб. 436, к. 126.

¹⁷ B. Lorens, *op. cit.*, s. 158.

¹⁸ ЛННБУ, ЦВАБ, од. зб. 436, к. 126; Z kolei D. Błażejowski jako okres przebywania Wadyńskiego w Rzymie podawał lata 1775-1777, a J. Stecyk lata 1774-1777; D. Błażejowski, *op. cit.*, s. 87; Ю. Стецик, *op. cit.*, s. 40.

¹⁹ B. Lorens, *op. cit.*, s. 159.

²⁰ *Catalogus monasteriorum Ordinis S. Basilii Magni Provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae, cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Iosephi Morgulec in capitulo Unioviae celebrato electi superioris provincialis confectus ex Anno 1776 in Annum 1777*, Poczajów [1776], [w:] М.М. Ваврик, *Нарис розвитку і стану*

Ostatecznie skierowany został do pracy w szkole zakonnej w Białostoku, gdzie pełnił funkcję profesora retoryki i języka włoskiego²¹. Jego kariera nabrała tempa, gdy objął stanowisko profesora filozofii i wikariusza, czyli zastępcy przełożonego klasztoru p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Łucku²².

W momencie, gdy Wadyński podejmował studia retoryczne i filozoficzne, doszło do pierwszego rozbioru I Rzeczypospolitej (1772 r.), który sprawił, że część prowincji ruskiej znalazła się pod władzą austriacką. W 1780 r. doszło do jej podziału na dwie mniejsze jednostki administracyjne: prowincję polską p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny, pozostającą w granicach okrojonego państwa, i galicyjską p.w. Zbawiciela (Spasa), obejmującą klasztory znajdujące się na terenie zaboru austriackiego. Zarządzeniem cesarza Józefa II z 1783 r. z prowincji galicyjskiej wyodrębniono część lwowską i przemyską, co miało związek z chęcią osłabienia pozycji zakonu. Jednak wskutek presji bazylianów i biskupów władze austriackie zgodziły się na przywrócenie jednej prowincji, co nastąpiło w 1785 r.²³

Interesującym epizodem w życiu Sozona Wadyńskiego był około roczny pobyt w greckokatolickim seminarium duchownym przy kościele św. Barbary w Wiedniu, które zwano także *Barbareum*. Zostało założone w 1774 r. przez cesarzową Marię Teresę i choć funkcjonowało zaledwie dekadę, mury placówki zdążyła opuścić grupa wykształconych i lojalnych wobec monarchii duchownych²⁴. Źródła nie zawierają informacji o kontynuowaniu przez Wadyńskiego nauki we wspomnianym seminarium, dlatego też należy sądzić, że przebywał tam w charakterze wykładowcy lub pełnił funkcję jednego z jego czterech przełożonych²⁵. Następnie władze zakonu skierowały go do Galicji, gdzie objął posadę profesora, a zarazem prefekta gimnazjum w Drohobyczu²⁶. Zostało ono założone wraz z klasztorem w latach 1775-1777 jako publiczne, sześcioklasowe gimnazjum. Bazylianie długo jednak nie mogli cieszyć się z prowadzenia tej placówki, gdyż w 1784 r. zarządzeniem cesarza Józefa II przekształcono ją w świecką szkołę główną²⁷. W tym czasie Wadyński musiał dobrze wywiązywać się ze swoich obowiązków, ponieważ już w 1782 r., rok po swoim przybyciu do Drohobycza, został mianowany wicerektorem tamtejszego monasteru²⁸.

василіянського чина XVII-XX ст. Топографічно-статистична розвідка, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, series 2, sectio 1, Vol. 40, Рим 1979, s. 163.

²¹ *Catalogus Professorum Ordinis S.B. Magni Provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabeticum Monasteriorum ex Anno 1778 in Annum 1779, Poczajovien[sic] 1778*, b.p.

²² APP, AGBK, sygn. 142/222, k. 15r.

²³ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 223-224; B. Lorens, *op. cit.*, s. 68-70.

²⁴ J. Moklak, *The Beginnings of Studium Ruthenum: A Contribution to the History of the Ukrainian Education in Galicia, 1779-1787*, „Galicja. Studia i Materiały” t. 7, 2021, s. 33-34.

²⁵ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 145-146.

²⁶ ЛННБУ, ЦБАБ, од. зб. 436, к. 126; Ю. Стецик, *op. cit.*, s. 40.

²⁷ W. Chotkowski, *Redukcje monasterów bazylikańskich w Galicji*, Kraków 1922, s. 63-64.

²⁸ ЛННБУ, ЦБАБ, од. зб. 436, к. 126; Ю. Стецик, *op. cit.*, s. 40.

Była to rola analogiczna do tej, którą pełnił w klasztorze w Łucku, czyli zastępcy przełożonego klasztoru.

W 1783 r. o. Wadyńskiemu została powierzona administracja monasteru Świętego Spasa, a rok później wyznaczono go jego superiorem (ihumenem), to znaczy przełożonym²⁹. Przy obsadzie takiego stanowiska władze zakonne brały pod uwagę nie tyle wykształcenie, co wiek, dojrzałość i dobre obyczaje. Rola przełożonego była o tyle ważna, że powinien on stanowić wzór dla swoich podopiecznych. Odpowiadał za całokształt funkcjonowania monasteru. Do jego obowiązków należało czuwanie nad przestrzeganiem dyscypliny przez podległych mu zakonników, dbanie o dogodne warunki życia w klasztorze oraz zarządzanie finansami i dobrami stanowiącymi uposażenie placówki³⁰.

W czasie gdy o. Wadyński zaczął pełnić funkcję ihumena monasteru Świętego Spasa, wybrano go również sekretarzem powstałej w wyniku podziału z 1783 r. prowincji bazylikańskiej, która swoim obszarem obejmowała klasztory eparchii przemyskiej³¹. Wedle decyzji władz austriackich nowo ustanowiona jednostka administracyjna została poddana jurysdykcji władzyki przemyskiego³². Sekretarz był jednym z tradycyjnych urzędów wchodzących w skład władz prowincji. Na jej czele stał protoihumen (prowincjał), mający do pomocy zarząd w osobach konsultorów i właśnie sekretarza. Władze prowincji były powoływane na czteroletnią kadencję³³. Niewykluczone, że na wybór o. Wadyńskiego na sekretarza duży wpływ mógł mieć ówczesny rządcą diecezji biskup Maksymilian Ryłło. Jego staraniem 9 sierpnia 1784 r. doszło do zwołania drugiej kapituły prowincjalnej w Ławrowie, w czasie której przeprowadzono wybory³⁴.

W otoczeniu biskupa Ryłły

W wyniku scalenia dwóch dotychczasowych galicyjskich jednostek administracyjnych zakonu bazylikańskiego w 1785 r. o. Wadyński utracił funkcję sekretarza prowincji. Mimo to jeszcze w tym samym roku znajdujemy go u boku biskupa Maksymiliana Ryłły. Pełnił wówczas funkcję osobistego sekretarza władzyki, do którego

²⁹ APP, AGBP, sygn.142/222, k. 15r; ЛННБУ, ЦБАБ, од. зб. 436, k. 126.

³⁰ B. Lorens, *op. cit.*, s. 163.

³¹ ЛННБУ, ЦБАБ, од. зб. 436, k. 126; Jurij Stecyk podawał informację, że Wadyński piastował funkcję sekretarza także w 1781 r., w istniejącej wówczas na terenie Galicji jednej prowincji pw. Zbawiciela; Ю. Стечик, *op. cit.*, s. 40.

³² S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 224.

³³ B. Lorens, *op. cit.*, s. 85.

³⁴ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 246.

zadań należało sporządzanie aktów prawnych³⁵. Możliwość powołania przez biskupa osobistego sekretarza wprowadziły regulacje prawne z początku 1782 r., kiedy to zniesiono dotychczasowy urząd notariusza apostolskiego³⁶. W tym samym czasie o. Wadyński rozpoczął pracę w konsystorzu biskupim jako aktuariusz (*curiae actuarius*)³⁷. Ponieważ kanclerzem, czyli głównym notariuszem odpowiedzialnym za prowadzenie kurii biskupiej, do 1787 r. był ks. Jan Chryzostom Bernakiewicz, a po nim kolejno księża Teodor Fedynkiewicz i Karol Sobota, tak tytułowany o. Wadyński musiał pełnić rolę pisarza, najprawdopodobniej o uprawnieniach notariusza publicznego, podobnie jak osobisty sekretarz biskupa³⁸.

Mimo że od 1784 r. Wadyński sprawował funkcję przełożonego klasztoru Świętego Spasa, nie porzucił związków z klasztorem w Drohobyczu. W 1785 r. był plenipotentem, czyli pełnomocnikiem wymienionego monasteru przy jednej ze spraw prowadzonych przed sądem cerkiewnym³⁹.

Stosunek o. Wadyńskiego do biskupa Ryłły nie ograniczał się jedynie do bycia jego bezpośrednim podwładnym. W okresie między formalnym objęciem diecezji przez władykę (co nastąpiło dopiero na początku 1785 r.) a jego śmiercią w 1793 r. bazylianin stał się jednym z najbliższych i zaufanych współpracowników Ryłły. Świadczy o tym nadanie mu tytułu kanonika honorowego oraz funkcji tajnego radcy konsystorza⁴⁰.

W tym właśnie okresie Ryłły zaczął zabiegać u władz austriackich o możliwość powołania swojego następcy, czyli koadiutora. Był to stary zwyczaj obecny w Cerkwi unickiej i Kościele wschodnim praktykowany przez kilku jego poprzedników. Głównym kandydatem Ryłły do tej funkcji był ks. Julian Sponring, również bazylianin, blisko współpracujący z władyką jeszcze podczas sprawowania przez niego zwierzchnictwa nad eparchią chełmską. Na przełomie 1787 i 1788 r. Sponring został mianowany wikariuszem i oficjałem generalnym, czyli drugą najważniejszą po biskupie osobą w diecezji. Kolejnym kandydatem, którego biskup przewidywał do objęcia koadiutorstwa, był o. Sozon Wadyński. Faworyzowanie bazylianów przez Ryłłę i umieszczenie ich na wysokich stanowiskach we władzach diecezji wywołało opór duchowieństwa diecezjalnego, pragnącego zwiększenia swojego udziału

³⁵ APP, AGBK, sygn. 142/191, Akta osobowe różnych osób duchownych 1725-1786, k. 59.

³⁶ S. Nabywaniec, *Centralne instytucje i urzędy eparchialne w I Rzeczypospolitej i w okresie rozbiorowym*, [w:] *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku. Materiały polsko-ukraińskiej konferencji naukowej w Okunince koło Włodawy 10-12 września 2007 roku*, red. H. Gmiterek, J. Łosowski, Kraków 2010, s. 392.

³⁷ APP, AGBK, sygn. 142/191, k. 59.

³⁸ S. Nabywaniec, *Centralne instytucje...*, s. 388; S.K. Olczak, *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 64, 1995, s. 17.

³⁹ APP, AGBK, sygn. 142/124, Akta sądu cerkiewnego 1785, k. 74.

⁴⁰ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 68.

w zarządzaniu eparchią. Głównymi przeciwnikami ks. Sponringa i o. Wadyńskiego w konsystorzu byli ks. Ignacy Witoszyński oraz ks. Jakub Łapczyński⁴¹.

Choć dekret cesarski z czerwca 1782 r. zakazywał mianowania koadiutora, biskup Ryłło nie ustępował, doprowadzając nawet przejściowo do zgody Józefa II, jednak pod warunkiem, że tą osobą będzie duchowny wywodzący się z kleru diecezjalnego. Na to biskup nie chciał się zgodzić, porozumienia więc nie osiągnięto, a starania władzy ostatecznie przekreślił dekret cesarski z marca 1786 r. ponownie zabraniający mianowania następcy⁴².

Spór o mianowanie przez biskupa Ryłłę koadiutora dobrze obrazuje politykę józefinizmu wobec Kościoła greckokatolickiego, której głównym celem było dążenie do podporządkowania go władzy świeckiej poprzez włączenie tej instytucji do państwowego aparatu administracyjnego⁴³. Należy również dodać, że wspomniane wcześniej tarcia pomiędzy duchowieństwem wpisywały się w szerszy kontekst konfliktu między bazylianami a duchownymi diecezjalnymi o wpływy w Cerkwi greckokatolickiej w XVIII stuleciu⁴⁴.

Na probostwie w Sośnicy

Bliska współpraca Wadyńskiego z biskupem Ryłłą skończyła się wraz ze śmiercią tego ostatniego w 1793 r. Ze swoich funkcji Wadyński zachował jedynie pozycję tajnego radcy konsystorza (prawdopodobnie do momentu wyboru w 1795 r. nowego biskupa) oraz tytuł kanonika honorowego. Kilka lat wcześniej, w roku 1789 w wyniku józefińskiej akcji kasacyjnej klasztorów w Galicji doszło do likwidacji monasteru Świętego Spasa, którego przełożonym był o. Wadyński. Pojawił się wówczas problem zapewnienia bazylianinowi środków utrzymania. Monastery posiadały własne uposażenia ziemskie w postaci m.in. gruntów ornych, ogrodów czy pastwisk, korzystając tym samym z pracy osadzonych chłopów i pobierając od nich obowiązkowe świadczenia⁴⁵. Władze austriackie obliczyły roczny dochód klasztoru w momencie

⁴¹ А. Добрянський, *История епископов трех соединенных епархий Перемышльско́й, Самборско́й и Сано́цко́й*, Львов 1893, s. 64-65; S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 68; S. Nabywaniec, *Centralne instytucje...*, s. 385-386; T. Śliwa, *Maksymilian Ryłło bp*, [w:] idem, *Okруchy z historii Kościoła obrządku greckiego*, Przemyśl 2017, s. 585.

⁴² S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 68.

⁴³ T. Śliwa, *Kościół greckokatolicki w zaborze austriackim (1772-1815)*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2: 1764-1945, cz. 1: 1764-1918, red. B. Kumor, Z. Obertyński, oprac. J. Ataman, Poznań-Warszawa 1979, s. 289.

⁴⁴ A. Krochmal, *Rola bazylianów w życiu religijnym eparchii przemyskiej w XIX w. – zarys problematyki*, [w:] *Zakon bazyliński na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych*, red. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens, Rzeszów 2018, s. 214, 216.

⁴⁵ B. Lorens, *op. cit.*, s. 185-186.

kasaty na 776 fl i 50 kr⁴⁶. Zakonnik z racji przynależności do kryłosu oraz cieszenia się tytułem kanonika honorowego mógł pobierać dodatkową pensję z Funduszu Religijnego⁴⁷.

Pod koniec 1789 r. zmarł ks. Eliaz Iliaszewicz, proboszcz parafii w Sośnicy będący członkiem konsystorza i zasiadający w sądzie biskupim. Sozon Wadyński na mocy prezenty otrzymanej 28 stycznia 1790 r. od patronki⁴⁸ parochii, Felicjaty z Siekierzyńskich Mniszkowej, został mianowany nowym sośnickim parochem⁴⁹. Niewykluczone, że objął to stanowisko z inspiracji biskupa, ponieważ patron wybierał proboszcza spośród kandydatów zaproponowanych mu przez władze kościelne⁵⁰. Jako paroch o. Wadyński otrzymywał z tytułu beneficjum określone dochody oraz mógł pobierać pensję z Funduszu Religijnego. W tym aspekcie należałoby rozumieć starania Ryłły o probostwo dla o. Wadyńskiego, ponieważ nie miał on doświadczenia w pracy duszpasterskiej.

Do najważniejszych obowiązków proboszcza Wadyńskiego należało sprawowanie niedzielnej służby Bożej, czyli odprawianie mszy świętej, a także udzielanie posług religijnych w postaci chrztów, ślubów, pogrzebów czy namaszczenia chorych. Ponadto proboszcz był zobowiązany do przeprowadzania nauk wielkopostnych dla dorosłych i nauczania dzieci katechizmu. Powinien również dbać o stan techniczny cerkwi oraz jej wyposażenie w naczynia liturgiczne i księgi poprzez pozyskiwanie na ten cel środków od wiernych i kolatora parafii⁵¹.

⁴⁶ W. Chotkowski, *op. cit.*, s. 37.

⁴⁷ S. Nabywaniec, *Centralne instytucje...*, s. 393.

⁴⁸ Prawo patronatu niosło za sobą liczne przywileje i obowiązki, jakie miał fundator lub jego spadkobiercy wobec danej świątyni i beneficjum parafialnego. Jednym z przywilejów patrona było prawo prezenty, czyli mianowania proboszcza po uprzedniej akceptacji biskupa. Z kolei do jego obowiązków należała opieka nad świątynią i budynkami parafialnymi poprzez przeznaczanie na ten cel odpowiednich środków finansowych. W. Kołbuk, *Prawo patronatu w Kościele unickim w XVIII-XIX wieku. Założenia i funkcjonowanie*, [w:] *Słowianie Wschodni. Duchowość – kultura – język. Księga referatów wygłoszonych na sesji jubileuszowej z okazji siedemdziesięciolecia urodzin profesora Ryszarda Łuźnego i profesora Wiesława Witkowskiego* Kraków, 18-19 kwietnia 1997, red. A. Bolek, D. Piwowarska, A. Rażny, Kraków 1998, *Varia. Uniwersytet Jagielloński*, t. 383, s. 37, 41; A. Kołbuk, W. Kołbuk, *Życie codzienne na probostwie unickim na ziemiach nadbużańskich w XVIII i XIX wieku*, Lublin 2015, s. 91.

⁴⁹ APP, AGBP, sygn. 142/410, *Visitatio canonica decanatus premisliensis* 1843, k. 340.

⁵⁰ W. Kołbuk, *Prawo patronatu...*, s. 41.

⁵¹ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 201-212; A. Kołbuk, W. Kołbuk, *Życie codzienne...*, s. 205-206.

Praca duszpasterska

Zachowane źródła dostarczają informacji głównie o dwóch pierwszych dekadach XIX w., które przypadły na schyłek życia Wadyńskiego i jego posługi w Sośnicy. Wynika z nich, że w ostatnich latach życia działalność proboszcza mocno ograniczała choroba. W obowiązkach pomagał mu nieznany z nazwiska wikary oddelegowany do parafii, który zmarł około 1808 r. W zastępstwie proboszcza odwiedzał on chorych i umierających, udzielając sakramentu namaszczenia i pokuty, a także sprawował Służbę Bożą. Zwykle bywało tak, że o. Wadyński w niedzielę odprawiał pierwszą mszę, a wikary główne nabożeństwo. Po jego śmierci proboszcz, jeśli sam nie mógł celebrować liturgii, starał się o przybycie innych księży prawdopodobnie z pobliskich parafii⁵². Kolejnego wikarego przydzielono mu dopiero w 1814 r., a był nim ks. Andrzej Salwicki⁵³. Zły stan zdrowia Wadyńskiego powodował, że w parochii sośnickiej nie odprawiano regularnie nabożeństw uprzednio poświęconych darów w czasie Wielkiego Postu, o czym wspominają protokoły wizytacyjne parafii z 1814 r. Należy również wspomnieć, że wśród parafian sośnickich istniał przesąd dotyczący sakramentu namaszczenia chorych, który skutkowało niewzywaniem księdza do umierającego w obawie przed przyspieszeniem jego śmierci. Zabobon ten był żywy od początku pojawienia się Wadyńskiego w parafii w Sośnicy i nie udało mu się go skutecznie wykorzenić, o czym świadczy wzmianka z 1814 r. polecająca podjęcie działań na tym polu⁵⁴.

Zaniedbania Wadyńskiego wynikające z choroby odbiły się także na funkcjonowaniu kancelarii parafialnej⁵⁵. Ze wspomnianych protokołów wizytacyjnych wiadomo również, że księgi metrykalne były zabrudzone, nie istniała aktualna księga zapowiedzi, a księgi *ordinationum*⁵⁶ nie prowadzono od 1804 r. Wizytator zażądał

⁵² APP, AGBP, sygn. 142/296, Visitatio canonica decanatus jaroslaviensis 1780, k. 28; Protokół wizytacji dziekańskiej parochii sośnickiej przeprowadzonej 14 VI 1808 r. został błędnie umieszczony w zbiorze zawierającym protokoły wizytacyjne dekanatu jarosławskiego z 1780 r.

⁵³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів [dalej: ЦДІАУЛ], ф. 146, Галицьке намісництво, м. Львів, оп. 13, спр. 9936, Звіту, списку, ліцтування та ін. документи про стан греко-католицького парафії сіоло Сосниця 1814-1856, k. 20.

⁵⁴ APP, AGBP, sygn. 142/1969, Tabellae super statu parochiarum dec. premisliensis 1790-1827, k. 2; ibidem, sygn. 313, Visitatio canonica decanatus premisliensis 1814, k. 59.

⁵⁵ Zgodnie z polityką władz austriackich proboszczowie stali się zarazem urzędnikami, do których zadań należało m.in. ogłaszanie wiernym rozporządzeń państwowych czy prowadzenie spisów wojskowych i ksiąg metrykalnych, które zyskały status dokumentu państwowego; S. Nabywanie i c, *Diecezja przemyska...*, s. 174.

⁵⁶ W księdze tej rejestrowano obiegowe pisma kierowane do księży przez biskupa lub konsystorz; G. Bujak, *Kancelaria parafialna w zaborze austriackim i jej dokumentacja na przełomie XIX i XX wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 116, 2021, s. 29.

od parocha poprawy w tym aspekcie⁵⁷. Nie bez wpływu na prowadzenie kancelarii pozostawał zły stan techniczny budynku plebanii⁵⁸.

Do obowiązków proboszcza jako duszpasterza należało edukowanie parafian w zakresie podstawowych modlitw i prawd wiary. Spotkania katechetyczne dla dorosłych miały zwykle miejsce w cerkwi po służbie Bożej⁵⁹. Wraz z wiekiem oraz z powodu rozwijającej się choroby o. Wadyński nie mógł regularnie prowadzić zajęć. Parafianie składający w 1808 r. relację wizytatorowi wskazywali, że nauki katechizmu miały miejsce tylko wtedy, gdy proboszcz czuł się na siłach, wcześniej zaś pomagał mu w tym wikary⁶⁰. Obowiązek katechizacji dotyczył również dzieci. Według zarządzeń biskupich z 1781 r. spotkania powinny odbywać się regularnie w niedziele i święta, a nauczającym duchownym mogło zostać przydzielone wsparcie diaków cerkiewnych⁶¹. Nauka katechizmu dla dzieci w parafii sośnickiej miała miejsce tylko w okresie Wielkiego Postu i prowadził ją miejscowy diak Onufry Zarudzki. W 1814 r. wizytator nakazywał Wadyńskiemu podjęcie działań, aby przekazywanie dzieciom prawd wiary nie ograniczało się do tego czasu, ale trwało przez cały rok, we wszystkie niedziele i święta. Z zapisów powizytacyjnych dowiadujemy się też, że katechizacja odbywała się w Wielki Post, ponieważ parafianie nie chcieli posyłać dzieci do cerkwi w innym terminie⁶².

Na o. Wadyńskim spoczywał również obowiązek opieki nad świątynią. Cerkiew pw. św. Onufrego Pustelnika została wzniesiona w 1778 r. po zniszczeniu poprzedniej w wyniku pożaru. Wspólnie z parafianami wybudował ją poprzedni paroch ks. Elias Iziaszewicz, a koszty przedsięwzięcia pokrył ówczesny patron parafii Adam Józef Mniszek, właściciel klucza sośnickiego⁶³. Była to cerkiew drewniana, stylem architektonicznym przypominająca kościół łaciński, mająca oprócz ołtarza głównego cztery ołtarze boczne⁶⁴. Aby móc odprawiać przy nich nabożeństwo, musiały być zaopatrzone w antymisy, czyli specjalne płócienne obrusy z wszytymi relikwiami świętych⁶⁵. Dwa z ołtarzy bocznych od początku posługi Wadyńskiego w parafii nie miały antymisów. W 1814 r. w czasie wizytacji polecono parochowi zadbać

⁵⁷ APP, AGBP, sygn. 142/313, k. 28, 59.

⁵⁸ Ibidem, k. 12.

⁵⁹ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 208.

⁶⁰ APP, AGBP, sygn. 142/296, k. 28.

⁶¹ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 209.

⁶² APP, AGBP, sygn. 142/313, k. 27.

⁶³ A. Szczurowski, *Skorowidz powiatu jarosławskiego na rok 1902*, Przemysł 1902, s. 110; APP, AGBP, sygn. 142/296, k. 25; H. Dymnicka-Wołoszyńska, *Mniszek Adam Józef h. Poraj (1721-1784)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21, red. H. Markiewicz et al., Kraków-Wrocław 1976, s. 487.

⁶⁴ E. Zawałek, *Przemiany w osiemnastowiecznej architekturze cerkiewnej na przykładzie diecezji przemyskiej*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, red. S. Stępień, Przemysł 2000, s. 228; APP, AGBP, sygn. 142/313, k. 26.

⁶⁵ B.M. Seniuk, *Osiemnastowieczna terminologia z zakresu architektury i sztuki cerkiewnej oraz organizacji Kościoła wschodniego. Materiały do słownika na podstawie protokołów wizytacyjnych*

o ich pozyskanie, surowo zabraniając odprawiania nabożeństw przy ołtarzach bez antymisów. Nie wiadomo jednak, czy zdołał dokonać tego przed śmiercią, która nastąpiła rok później⁶⁶. Nowa cerkiew sośnicka nie dysponowała także ikonostasem, który jest ważnym elementem wyposażenia świątyń obrządku wschodniego. Do zadań proboszcza należało namawianie i zachęcanie parafian do jego sfinansowania, czego jednak nie udało się zrealizować, ponieważ ikonostas został wystawiony dopiero podczas posługi następcy Wadyńskiego, ks. Orestesa Kopystyńskiego⁶⁷. Warto jednak odnotować, że Wadyński przekazał na własność cerkwi księgi liturgiczne ze swojego prywatnego zbioru⁶⁸.

Wadyński w ostatnich latach życia i posługi w parafii sośnickiej zmagał się nie tylko z chorobą, ale także z problemem alkoholowym. Trudno ocenić skalę tego nałogu i jego wpływ na jakość pracy duszpasterskiej. Z zeznań parafian przedłożonych wizytatorowi w 1808 r. wynika, że proboszcz nie czynił zgorszenia swą słabością, nie chodził do karczmy, nie awanturował się ani nie uczestniczył w bójkach. Wydaje się raczej, że swoją przywarę starał się ukrywać, co podkreślali wierni, zeznając, że pijał na plebanii, a jeśli robił to u któregoś z nich, wracał później do siebie⁶⁹.

Na stosunki obyczajowe w parafii miała wpływ sprawa gospodyni proboszcza. Z zeznań świadków wynikało, że nieznana z imienia i nazwiska kucharka pracująca u o. Wadyńskiego miała nieślubne dziecko z parobkiem również zatrudnionym w gospodarstwie plebańskim, Tomko Piniłą, którego później powołano do wojska. Wadyński początkowo chciał zwolnić kucharkę, jednak uległ jej prośbom i pozostawił ją na plebanii. Dziecko wychowywało się w przycerkiewnym przytułku pod opieką przebywających tam trzech kobiet⁷⁰. Sprawa mogła nadszarpnąć reputację proboszcza, jednak jak się wydaje była na tyle jasna, że nie budziła u wiernych i władz kościelnych podejrzeń o złamanie przez niego ślubów zakonnych.

Plebania i gospodarstwo

Ówczesna parafia, a szczególnie parochia greckokatolicka, funkcjonowała na dwóch płaszczyznach: religijnej, której materialnym wyrazem była cerkiew, oraz świeckiej, reprezentowanej przez plebanię i gospodarstwo rolne składające się na

eparchii włodzińskiej, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, red. S. Stępień, Przemyśl 2000, s. 336.

⁶⁶ APP, AGBP, sygn. 142/313, k. 58; ibidem, sygn. 142/5747, *Catastrum cleri Dioec. rit. gr. cath. Prem. in vivis existensis et vita functi ad ultimam Dec. 1836 ductum*, k. 77.

⁶⁷ APP, AGBP, sygn. 142/313, k. 58; ibidem, sygn. 142/410, k. 352.

⁶⁸ Ibidem, sygn. 142/313, k. 27, 58.

⁶⁹ Ibidem, sygn. 142/296, k. 27; ibidem, sygn. 313, k. 28.

⁷⁰ Ibidem, sygn. 142/296, k. 27.

beneficjum. Plebania rozumiana jako budynek była nie tylko miejscem zamieszkania parocha, lecz pełniła także funkcję kancelarii parafialnej. Gospodarstwo obejmowało ziemię i budynki gospodarcze, w których przechowywano zbiory, trzymano zwierzęta i sprzęt rolniczy, a zarazem było miejscem pracy dla zatrudnionych chłopów⁷¹.

Na beneficjum cerkiewne stanowiące główne źródło utrzymania Wadyńskiego składało się przede wszystkim uposażenie w postaci gruntów rolnych i obowiązkowych danin pobieranych od parafian. Ponadto w czasie przeprowadzanych w ciągu roku czterech wizyt duszpasterskich proboszcz otrzymywał niewielką ilość bochenków chleba, jajek lub pieniędzy⁷². Dodatkową, choć niewielką część dochodów, stanowiły ofiary parafian z tytułu modlitwin oraz tzw. *iura stolae*, czyli opłata za posługi religijne takie jak chrzty, śluby i pogrzeby⁷³. Z analizy źródeł wynika, że roczne dochody o. Wadyńskiego oszacowano na około 170 złr, z czego 126 złr 35 kr wynosił przychód z gruntów parafialnych⁷⁴. Regulacje józefińskie wprowadziły również dodatkowe uzupełnienie dochodów proboszczowskich o tzw. kongrę, czyli środki pokrywające niedostateczne uposażenie beneficjum wypłacane z Funduszu Religijnego⁷⁵. Źródła nie wskazują jednak na to, że o. Wadyński pobierał takie świadczenie⁷⁶.

Plebania, zwana w dokumentach rezydencją, w której zamieszkał o. Wadyński, na pierwszy rzut oka przedstawiała się imponująco. Została wzniesiona z drzewa różnego, miała pięć pomieszczeń: dwie izby tzw. białe, alkierz, garderobę i spiżarnię oraz piwniczkę. O jej wysokim standardzie świadczy fakt, że izba, w której mieszkał proboszcz, wyposażona była w piec kaflowy i murowany kominek, a jego część

⁷¹ S. Nabywaniec, *Na plebanii i w prychodstwie u schyłku Rzeczypospolitej i we wczesnym okresie galicyjskim*, [w:] *Studia z dziejów wsi polskiej na przełomie XVIII i XIX wieku. Zbiór studiów*, red. T. Kargol, B. Petryszak, K. Ślusarek, wstęp D. Pelc, Kraków 2015, *Społeczeństwo i Gospodarka Galicji. Studia i Materiały*, t. 3, s. 124; W. Kołbuk, A. Kołbuk, *Plebanie unickie na ziemiach nadbużańskich w XIX wieku*, [w:] *Veritas in caritate. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Andrzeja Szostka MIC*, red. M. Tkaczyk, M. Krupa, K. Jaworski, Lublin 2016, s. 255.

⁷² APP, AGBP, sygn. 142/410, k. 335-337.

⁷³ J. Półćwiartek, *Z badań nad rolą gospodarczo-społeczną plebanii na wsi pańszczyźnianej ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI-XIX wieku*, Rzeszów 1974, s. 87.

⁷⁴ APP, AGBP, sygn. 142/1969, k. 120; Tabele stanu parafii dekanatu przemyskiego do roku 1807 zawierały błędną informację, że dochody parocha sośnickiego wynosiły 270 złr. Zestawienie tego źródła z dokumentami powstałymi w okresie reformy urbarialnej z 1789 r. oraz informacją o uposażeniu następcy o. Wadyńskiego z 1843 r. pozwoliły udowodnić, że suma 170 złr podawana w tabelach od 1808 r. była prawdziwa. APP, AGBP, sygn. 142/410, k. 333; ЦДІАУЛ, ф.146, оп. 13, спр. 90, Сводный пере́гень доходо́в от барщи́ны и обро́ка владе́льцы имений с. Сосни́ца Переми́шльско́го о́круга 1789, k. 6, 31.

⁷⁵ S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 90.

⁷⁶ Tabele stanu parafii w niektórych miejscach błędnie wskazują, że o. Wadyński w latach swojej posługi otrzymywał dodatkowe 190 złr z Funduszu Religijnego. W istocie kwota ta, złożona w kasie cesarskiej, stanowiła odszkodowanie za zajęcie jednego z ogrodów należących do probostwa w Sośnicy na kwatery wojskowe. Z tej sumy miał być wypłacany procent parochowi, do czego jednak nie dochodziło i jeszcze w 1804 r. o. Wadyński skarżył się, że nie otrzymał dotąd „ani obligacyi [...] ani procenta od roku 1790. d. 7 Febr.”. APP, AGBP, sygn. 142/410, k. 341.

znajdowała się także w sypialni. Mimo to stan plebanii pod względem technicznym nie przedstawiał się najlepiej. Wybudował ją jeszcze ks. Iliaszewicz i według informacji z 1804 r. konieczne było przeprowadzenie remontu, gdyż jej ściany spróchniały, a dach groził zawaleniem⁷⁷. Wzmianka z 1808 r. wskazuje, że sytuacja szybko nie uległa poprawie⁷⁸. Należy jednak pamiętać, że budynki będące własnością parafii, a takim niewątpliwie była plebania i część zabudowań gospodarczych, powinny być remontowane ze środków przyznanych przez patrona parafii, który na mocy panującego prawa zobowiązany był przeznaczać na ten cel odpowiednie środki finansowe i materiałowe⁷⁹.

Zarówno część mieszkalną, jak i gospodarczą plebanii Wadyński odziedziczył po swoim poprzedniku, który darował je parafii *pro fundo instructo*⁸⁰. Dokument z 1804 r. wylicza rodzaje i stan techniczny zabudowań. Znalazły się wśród nich izby dla czeladzi, stajnia, wozownia, obory oraz spichlerze. Wadyński własnym sumptem dobudował również stodołę oraz szopę na słomę. Spośród tych budynków jedynie izba dla czeladzi oraz stajnia z wozownią wymagały całościowego remontu. Warto dodać, że Wadyński nakazał zasadzić 46 „drzew rodzajnych” w ogrodzie przylegającym do plebanii⁸¹.

Podsumowanie

Ojciec Sozon Wadyński zmarł 18 grudnia 1815 r. w Sośnicy⁸². Zachowane źródła ukazują, jak stopniowo osiągał kolejne etapy edukacji zakonnej, zwieńczonej pobytem w Rzymie i obroną doktoratu z teologii. Następnie pełnił funkcję nauczyciela w szkołach klasztornych i publicznych, po czym kolejno wspinał się po szczeblach kariery w strukturach władz zakonu. Jego wiedza i umiejętności zostały dostrzeżone przez grekokatolickiego biskupa przemyskiego Maksymiliana Ryłłę, który uczynił go swoim zaufanym współpracownikiem i umożliwił rozwój jego kariery. Od 1790 r. o. Wadyński przebywał w podprzemyskiej parafii w Sośnicy, pełniąc obowiązki proboszcza aż do śmierci.

⁷⁷ APP, AGBP, sygn. 142/410, k. 338.

⁷⁸ Ibidem, sygn. 142/296, k. 26.

⁷⁹ S. Nabywaniec, *Na plebanii i w prychodstwie...*, s. 137-138; W. Kołbuk, *Prawo patronatu...*, s. 41.

⁸⁰ Było to przekazanie nowemu parochowi przez patrona parafii lub jego poprzednika zboża na wysiew, żywego inwentarza, sprzętów gospodarskich czy jak w tym przypadku budynku. A. Kołbuk, W. Kołbuk, *Życie codzienne...*, s. 128.

⁸¹ APP, AGBP, sygn. 142/410, k. 340.

⁸² Ibidem, sygn. 5747, k. 77.

Jego życie można podzielić na trzy etapy. Pierwszym z nich była działalność w zakonie bazylianów, kolejnym – niecała dekada spędzona u boku biskupa Ryłły, a ostatnim prawie 25-letni pobyt na probostwie w Sośnicy. Można stwierdzić, że wraz ze śmiercią protektora, którym był władyka przemyski, kariera Wadyńskiego w strukturach kościelnych została zahamowana. Jej dalszy rozwój uniemożliwiła sama sytuacja w diecezji i Kościele greckokatolickim w Galicji. Na skutek antagonizmów wobec duchowieństwa diecezjalnego oraz nieprzychylniej polityki władz austriackich pozycja bazylianów osłabła⁸³. Parafia, na którą trafił na początku 1790 r., mająca zapewnić mu odpowiednie uposażenie i być może bardziej związać go z diecezją, stała się ostatecznie domem i miejscem pełnienia ostatniej, jak się okazało, funkcji – zwykłego wiejskiego parocha. Jego bogate doświadczenie nie przygotowało go jednak w pełni do sprawowania tej roli. Źródła świadczą, że jako zarządca beneficjum i gospodarstwa parochialnego o. Wadyński całkiem nieźle spełniał swe zadanie. Własnym kosztem postawił kilka budynków gospodarczych, starał się utrzymywać je w dobrym stanie, a przekształcenie jednego z ogrodów w sad świadczy o jego zaradności i perspektywicznym spojrzeniu. W pracy duszpasterskiej o. Wadyński nie mógł natomiast pochwalić się sukcesami. Nie udało mu się pozyskać parafian do sfinansowania i budowy ikonostasu w miejscowej cerkwi, a w ostatnich latach życia nie wypełniał w sposób dostateczny swoich obowiązków – regularnego odprawiania nabożeństw czy świadczenia posług religijnych. Pierwszy z faktów można wytłumaczyć tym, że o. Wadyński jako zakonnik – dobrze wykształcony, przygotowany do pracy intelektualnej – nie mógł znaleźć wspólnego języka ze swoimi ubogimi i prostymi parafianami. Warto też zauważyć, że duchowieństwo diecezjalne, niezobowiązane celibatem, dzięki związkom rodzinnym i podobieństwom stylu życia cieszyło się akceptacją wiejskiej społeczności greckokatolickiej⁸⁴. Sam Wadyński też był obcym dla miejscowego duchowieństwa parafialnego, przez co nie został przez to środowisko w pełni zaakceptowany⁸⁵. Natomiast niedysponowanie, o którym świadczyły jego zaniechania w pracy duszpasterskiej i prowadzeniu kancelarii, wystąpiło w ostatnich latach życia oraz było spowodowane wiekiem i przedłużającą

⁸³ T. Śliwa, *Kościół greckokatolicki...*, s. 297.

⁸⁴ J. Półciwiartek, *op. cit.*, s. 92; D. Wereda, *Środowisko rodzinne duchownych unickich w XVIII wieku (na przykładzie diecezji włodzimiersko-brzeskiej)*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, red. C. Kukla, Warszawa 2008, s. 218; S. Nabywaniec, *Na plebanii i w prychodstwie...*, s. 142.

⁸⁵ Świadczy o tym m.in. to, że nie zapraszano go na różnego rodzaju uroczystości rodzinne kapłanów z pobliskich parafii. Analizując zapisy w zachowanych księgach metrykalnych parafii dekanatu przemyskiego dotyczące chrztów, ślubów i pogrzebów w rodzinach kapłańskich, praktycznie nie znajdziemy informacji o uczestniczeniu w nich o. Wadyńskiego. Często w rubryce poświęconej rodzicom chrzestnym lub świadkom ślubu wpisywano także inne ważne osoby, które zaproszono na daną uroczystość. Sozona Wadyńskiego spotykamy jedynie podczas chrztu Eudokii, córki parocha radymiańskiego ks. Jozafata Mochnackiego, który miał miejsce 14 III 1801 r. w Radymnie. APP, AGBP, sygn. 142/7574, Kopie ksiąg metrykalnych parafii Radymno z filią Skołoszów 1784-1835, k. 18.

się chorobą. Pozytywnie o proboszczu świadczy jednak fakt, że gdy on sam nie mógł sprostać obowiązkom, korzystał z pomocy przydzielonych wikariuszy oraz księży z pobliskich parafii. Problem z nadużywaniem alkoholu przez o. Wadyńskiego podczas posługi w parafii w Sośnicy nie rzucał się w oczy. Mógł wynikać z kilku przyczyn, na przykład frustracji, chęci ulżenia sobie w chorobie lub też słabości wyniesionej jeszcze z czasów klasztornej życia⁸⁶.

Życiorys o. Sozona Wadyńskiego jest przykładem kariery zakonnika bazylińskiego z południowo-wschodnich krańców Rzeczypospolitej Obojga Narodów w drugiej połowie XVIII w. Dobrze obrazuje on poszczególne etapy zdobywania edukacji i wspinania się po szczeblach struktury ówczesnego zakonu bazylińskiego, a także wpływ wydarzeń politycznych w Galicji i miejscowej sytuacji w eparchii przemyskiej, które sprawiły, że ostatecznie możliwości awansu o. Wadyńskiego załamały się. Zachowane źródła oddają też warunki, z jakimi musiał mierzyć się zakonnik podejmujący się pracy duszpasterskiej na wsi początku XIX w., ukazując życiowe troski i osobiste problemy duchownego.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Przemyślu [APP]:

zesp. 142: Archiwum Grekokatolickiego Biskupstwa w Przemyślu [AGBP]:

sygn. 124, Akta sądu cerkiewnego 1785;

sygn. 191, Akta osobowe różnych osób duchownych 1725-1786;

sygn. 222, Wykazy klasztorów i zakonników 1782-1784;

sygn. 296, Visitatio canonica decanatus jaroslawiensis 1780;

sygn. 313, Visitatio canonica decanatus premisliensis 1814;

sygn. 410, Visitatio canonica decanatus premisliensis 1843;

sygn. 1969, Tabellae supe statu parochiarum dec. Premisliensis 1790-1827;

sygn. 5747, Catastrum cleri Dioec. rit. gr. cath. Prem. in vivis existensis et vita functi ad ultimam Dec. 1836 ductum;

sygn. 7574, Kopie ksiąg metrykalnych parafii Radymno z filią Skołoszów 1784-1835.

Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника. Відділ рукописів [ЛННБУ]:

ф. 3, Центральний василіанський архів і бібліотека у Львові [ЦВАБ]:

од. зб. 436, Cathalogus Alphabeticus, t. 3.

⁸⁶ Pijaństwo było najpowszechniejszym wykroczeniem przeciw regułom i przepisom w zakonie bazylińskim w drugiej połowie XVIII w.; B. Lorens, *op. cit.*, s. 174. Problem dotyczył także duchowieństwa parafialnego w eparchii przemyskiej. S. Nabywaniec, *Diecezja przemyska...*, s. 164.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів [ЦДІАУЛ]:

ф. 146, Галицьке намісництво, м. Львів:

- о. 13, спр. 9936, Звіти, списки, літування та ін. документи про стан греко-католицької парафії с. Сосниця 1814-1856;
- о. 18, спр. 90, Свадний переґень доходів от барщини и оброка владельцы имений с. Сосниця Перемишльського округа 1789.

Źródła drukowane

Catalogus monasteriorum Ordinis S. Basilii Magni Provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae, cum residentibus in iis Religiosis Patribus et Fratribus ex dispositione Religiosissimi Patris Domini Josephi Morgulec in capitulo Unioviae celebrato electi superioris provincialis confectus ex Anno 1776 in Annum 1777, Poczajów [1776], [w:] М.М. Ваврик, Нарис розвитку і стану василіянського чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка, *Analecta OSBM, series II, sectio I, Vol. 40*, Рим 1979, s. 155-175.

Catalogus Professorum Ordinis S.B. Magni Provinciae Protectionis Beatissimae Virginis Mariae juxta Ordinem Alphabeticum Monasteriorum ex Anno 1778 in Annum 1779, Poczajovien[si] 1778.

Szczurowski A., *Skorowidz powiatu jarosławskiego na rok 1902*, Przemyśl 1902.

Opracowania

Błażejowski D., *Byzantine Kyivan Rite Students in Pontifical Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1573-1983)*, Rome 1984.

Bujak G., *Kancelaria parafialna w zaborze austriackim i jej dokumentacja na przełomie XIX i XX wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 116, 2021, s. 15-35, <https://doi.org/10.31743/abmk.12923>.

Chotkowski W., *Redukcje monasterów bazylianskich w Galicji*, Kraków 1922.

Dymnicka-Wołoszyńska H., Mniszek Adam Józef h. Poraj (1721-1784), [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21, red. H. Markiewicz et al., Kraków–Wrocław 1976, s. 487-489.

Kołbuk A., Kołbuk W., *Życie codzienne na probostwie unickim na ziemiach nadbużańskich w XVIII i XIX wieku*, Lublin 2015.

Kołbuk W., Kołbuk A., *Plebanie unickie na ziemiach nadbużańskich w XIX wieku*, [w:] *Veritas in caritate. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Andrzeja Szostka MIC*, red. M. Tkaczyk, M. Krupa, K. Jaworski, Lublin 2016, s. 255-263.

Kołbuk W., *Kościół Wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1998, *Wspólnoty Religijne i Narodowe w Rzeczypospolitej w Drugiej Połowie XVIII Wieku*, t. 2.

Kołbuk W., *Prawo patronatu w Kościele unickim w XVIII-XIX wieku. Założenia i funkcjonowanie*, [w:] *Słowianie Wschodni. Duchowość – kultura – język. Księga referatów wygłoszonych na sesji jubileuszowej z okazji siedemdziesięciolecia urodzin profesora Ryszarda Łuznego i profesora Wiesława Witkowskiego* Kraków, 18-19 kwietnia 1997, red. A. Bolek, D. Piwowarska, A. Rażny, Kraków 1998, *Varia. Uniwersytet Jagielloński*, t. 383, s. 37-43.

Krochmal A., *Rola bazylianów w życiu religijnym eparchii przemyskiej w XIX w. – zarys problematyki*, [w:] *Zakon bazyliński na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych*, red. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens, Rzeszów 2018, s. 207-224.

Księga imion i świętych, t. 5, oprac. H. Fros, F. Sowa, Kraków 2000.

- Lorens B., *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743-1780*, Rzeszów 2014.
- Moklak J., *The Beginnings of Studium Ruthenum: A Contribution to the History of the Ukrainian Education in Galicia, 1779-1787*, „Galicja. Studia i Materiały” t. 7, 2021, s. 30-45, <https://doi.org/10.15584/galisim.2021.7.2>.
- Nabywaniec S., *Centralne instytucje i urzędy eparchialne w I Rzeczypospolitej i w okresie rozbiorowym*, [w:] *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku. Materiały polsko-ukraińskiej konferencji naukowej w Okunince koło Włodawy 10-12 września 2007 roku*, red. H. Gmiterek, J. Łosowski, Kraków 2010, s. 379-403.
- Nabywaniec S., *Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772-1795*, „Premisla Christiana” t. 5, 1992-1993, s. 10-294.
- Nabywaniec S., *Na plebanii i w przychodstwie u schyłku Rzeczypospolitej i we wczesnym okresie galicyjskim*, [w:] *Studia z dziejów wsi polskiej na przełomie XVIII i XIX wieku. Zbiór studiów*, red. T. Kargol, B. Petryszak, K. Ślusarek, wstęp D. Pelc, Kraków 2015, *Społeczeństwo i Gospodarka Galicji. Studia i Materiały*, t. 3, s. 124-145.
- Olczak S.K., *Kancelarie kościelne w okresie staropolskim*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 64, 1995, s. 15-24, <https://doi.org/10.31743/abmk.8583>.
- Półcwiartek J., *Z badań nad rolą gospodarczo-społeczną plebanii na wsi pańszczyźnianej ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI-XIX wieku*, Rzeszów 1974.
- Seniuk B.M., *Osiemnastowieczna terminologia z zakresu architektury i sztuki cerkiewnej oraz organizacji Kościoła wschodniego. Materiały do słownika na podstawie protokołów wizytacyjnych eparchii włodzimierskiej*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, red. S. Stępień, Przemyśl 2000, s. 309-346.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1883.
- Śliwa T., *Kościół greckokatolicki w zaborze austriackim (1772-1815)*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2: 1764-1945, cz. 1: 1764-1918, red. B. Kumor, Z. Obertyński, oprac. J. Ataman, Poznań–Warszawa 1979, s. 288-301.
- Śliwa T., *Maksymilian Ryłło bp*, [w:] T. Śliwa, *Okruchy z historii Kościoła obrządku greckiego*, Przemyśl 2017, s. 582-586.
- Wereda D., *Środowisko rodzinne duchownych unickich w XVIII wieku (na przykładzie diecezji włodzimiersko-brzeskiej)*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, red. C. Kukla, Warszawa 2008, s. 207-218.
- Zakon bazyliiański na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych*, red. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens, Rzeszów 2018.
- Zawałek E., *Przemiany w osiemnastowiecznej architekturze cerkiewnej na przykładzie diecezji przemyskiej*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 5, red. S. Stępień, Przemyśl 2000, s. 223-232.
- Добрянський А., *История епископов трех соединенных епархий Перемышльської, Самборской и Саноцької*, Львов 1893.
- Стецик Ю., *Василіанське чернецтво Перемишльської єпархії (друга половина XVIII ст.)*. *Словник біограм*, Жовква 2015.